

Axloqiy tarbiya insonning jamiyatda qabul qilingan me'yor va qadriyatlarga mos ravishda yashashi, o'z xatti-harakatlarini nazorat qila olishi hamda boshqalarga nisbatan hurmat va mas'uliyat hissini namoyon etishida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli o'smirlar axloqiy tarbiyasining psixologik jihatlarini o'rganish dolzarb masala hisoblanadi.

O'smirlik davri psixologlar tomonidan shaxsning o'zini anglash, mustaqillikka intilish va ijtimoiy mavqeini aniqlash davri sifatida tavsiflanadi. Ushbu bosqichda o'smirlarning axloqiy qarashlari faol rivojlanib, ular yaxshilik va yomonlik, adolat va adolatsizlik, mas'uliyat va burch kabi tushunchalarni chuqurroq anglay boshlaydilar.

O'smirlarda axloqiy tarbiyaning rivojlanishiga ta'sir etuvchi muhim psixologik omillardan biri oiladir. Oilada hukm suradigan ma'naviy muhit, ota-onalarning shaxsiy namunasi, farzand bilan muloqot uslubi axloqiy sifatlarning shakllanishida katta ahamiyatga ega. Mehr-oqibat, o'zaro hurmat va ishonchga asoslangan oilaviy munosabatlar o'smirning ijobiy axloqiy fazilatlarini rivojlantiradi.

Ta'lim muassasalari ham axloqiy tarbiya jarayonining muhim subyekti hisoblanadi. Maktabdagi pedagogik muhit, o'qituvchilarning kasbiy va shaxsiy fazilatlarini, tarbiyaviy tadbirlarning mazmuni o'smirlarning axloqiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchilar o'qituvchilar faoliyatini kuzatish orqali ko'plab ijtimoiy va axloqiy me'yorlarni o'zlashtiradilar.

Tengdoshlar guruhi ham o'smirlar hayotida alohida o'rin tutadi. O'smirlar ko'pincha tengdoshlari fikriga katta ahamiyat beradilar. Ijobiy yo'nalishdagi guruhlar o'smirlarning mas'uliyat, hamkorlik va insonparvarlik kabi sifatlarini rivojlantirsa, salbiy ta'sirga ega guruhlar esa turli deviant xulq-atvor shakllarining yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

Axloqiy tarbiyaning rivojlanishida emotsional intellekt ham muhim omil sanaladi. O'z his-tuyg'ularini anglay olish va boshqara bilish, boshqalarning hissiyotlarini tushunish, hamdardlik ko'rsatish kabi ko'nikmalar o'smirlarning axloqiy xulq-atvorini shakllantirishga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, emotsional intellekti yuqori bo'lgan o'smirlar ijtimoiy munosabatlarda mas'uliyatli va bag'rikeng bo'ladilar.

Psixologik jihatdan axloqiy tarbiyani rivojlantirishda treninglar, munozaralar, rolli o'yinlar, keys-stadilar va reflektiv mashg'ulotlardan foydalanish samarali natijalar beradi. Bunday metodlar o'smirlarda mustaqil fikrlash, qaror qabul qilish va o'z harakatlarini baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Axloqiy tarbiya shaxsning jamiyatda qabul qilingan axloqiy me'yorlar va qadriyatlarga muvofiq ravishda faoliyat yuritishini ta'minlaydigan muhim jarayondir. O'smirlik davrida axloqiy ongning rivojlanishi jadallashib, shaxs o'z xulq-atvorini mustaqil baholash va nazorat qilish qobiliyatiga ega bo'la boshlaydi. Bu davrda o'smirlar kattalar tomonidan belgilangan qoidalarga ko'r-ko'rona amal qilishdan ko'ra, ularning mazmun-mohiyatini tushunishga intiladilar. Shu sababli axloqiy tarbiya jarayonida faqat taqiqlash yoki buyruq berish emas, balki tushuntirish va ishonitirish usullaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Psixolog olimlar axloqiy rivojlanishning asosida axloqiy ong, axloqiy his-tuyg'ular va axloqiy xulq-atvor birligi yotishini ta'kidlaydilar. Axloqiy ong o'smirning yaxshilik va yomonlik haqidagi tasavvurlarini shakllantirsa, axloqiy his-tuyg'ular uning boshqalarga nisbatan munosabatini belgilaydi. Axloqiy xulq-atvor esa ushbu bilim va his-tuyg'ularning amaliy faoliyatdagi namoyonidir. Mazkur uch komponentning uyg'un rivojlanishi o'smir shaxsining ma'naviy kamolotiga xizmat qiladi.

O'smirlarning axloqiy rivojlanishida o'z-o'zini anglash jarayoni ham muhim o'rin egallaydi. Bu davrda ular o'z imkoniyatlari, qobiliyatlari va jamiyatdagi o'rnini baholashga harakat qiladilar. O'zini anglash darajasining oshishi natijasida shaxsiy mas'uliyat hissi shakllanadi. Mas'uliyat hissi esa axloqiy xulq-atvorning muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. O'z harakatlari oqibatini tushuna oladigan o'smirlar ijtimoiy me'yorlarga ongli ravishda amal qilishga moyil bo'ladilar.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari rivojlangan davrda internet hamda ijtimoiy tarmoqlarning o'smirlar axloqiy tarbiyasiga ta'siri ortib bormoqda. Bir tomondan, internet ma'naviy va ilmiy axborotlarni tezkor olish imkonini bersa, ikkinchi tomondan, turli salbiy g'oyalar va zararli axborotlarning tarqalishiga ham sabab bo'lmoqda. Shu bois o'smirlarda media madaniyatni shakllantirish, axborotlarni tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish axloqiy tarbiyaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

O'smirlarning axloqiy fazilatlarini rivojlantirishda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o'ri beqiyosdir. Ajdodlarimizning boy ma'naviy merosi, xalq og'zaki ijodi, buyuk mutafakkirlarning asarlari yosh avlodda vatanparvarlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik, halollik va bag'rikenglik kabi fazilatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, Alisher Navoiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino va Bahouddin Naqshband kabi allomalarning ma'naviy-axloqiy qarashlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Shuningdek, jamoat ishlarida faol ishtirok etish, ko'ngillilar harakati, xayriya tadbirlari va ijtimoiy loyihalarda qatnashish o'smirlarda ijtimoiy mas'uliyat hissini kuchaytiradi. Bunday faoliyatlar orqali ular boshqalarga yordam berish, hamkorlik qilish va jamiyat manfaatlarini shaxsiy manfaatlardan ustun qo'yish kabi axloqiy sifatlarni amalda namoyon etish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijobiy motivatsiya va rag'batlantirish asosida tashkil etilgan tarbiya jarayoni axloqiy fazilatlarning mustahkam shakllanishiga yordam beradi. O'smirning har bir ijobiy xatti-harakatini e'tirof etish, unga ishonch bildirish va muvaffaqiyatlarini qo'llab-quvvatlash uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi hamda axloqiy me'yorlarga rioya qilishga undaydi.

Shunday qilib, o'smirlarda axloqiy tarbiyaning rivojlanishi biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Mazkur jarayonda oila, maktab, tengdoshlar muhiti, ommaviy axborot vositalari va shaxsning individual xususiyatlari birgalikda ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli axloqiy tarbiyani samarali tashkil etish uchun barcha tarbiya institutlarining hamkorligini ta'minlash zarur hisoblanadi.

O'smirlarda axloqiy tarbiyaning rivojlanishi murakkab va ko'p omilli jarayon bo'lib, unda oilaviy muhit, ta'lim muassasasi, tengdoshlar guruhi hamda shaxsning psixologik xususiyatlari muhim rol o'ynaydi. Axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda emotsional intellekt, ijtimoiy munosabatlar va tarbiyaviy faoliyatning uyg'unligi alohida ahamiyat kasb etadi. Shu sababli o'smirlarning axloqiy rivojlanishini ta'minlashda psixologik-pedagogik yondashuvlarni kompleks ravishda qo'llash zarur. Bu esa barkamol, mas'uliyatli va ma'naviy yetuk avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
2. G'oziev E.G'. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
3. Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. – Toshkent: TDPU, 2019.
4. Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya. – Moskva, 2017.
5. Kon I.S. O'smirlik davri psixologiyasi. – Moskva, 2018.
6. Shoumarov G'. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2019.

